

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYACHISI UCHUN MALAKA SINOVLARI TOPSHIRIQLARI SPETSIFIKATSIYASINI ISHLAB CHIQUISHNING ILMIY-METODIK ASOSLARI

Xasanova Gulnoza Ilhom qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrası, PhD, v.b.dotsenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23244882>

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining kasbiy bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarini baholashga mo'ljallangan malaka sinovi topshiriqlari spetsifikatsiyasini ishlab chiqishning ilmiy-metodik asoslari yoritilgan. Malaka sinovi topshiriqlari spetsifikatsiyasini ishlab chiqishning ilmiy-metodik modeli taklif etilib, uning diagnostik va rivojlantiruvchi imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: malaka sinovi, spetsifikatsiya, maktabgacha ta'lim, tarbiyachi, kasbiy kompetensiya, kasbiy standart, pedagogik baholash, diagnostika, test topshirig'i, vaziyatli topshiriq, kognitiv murakkablik, kompetensiyaviy yondashuv, integrativ yondashuv, refleksiya, uzluksiz kasbiy rivojlanish.

Maktabgacha ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya sifatini ta'minlash pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligi, metodik savodxonligi va amaliy kompetensiyalariga bevosita bog'liq. Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi faoliyati bolaga tayyor bilimlarni yetkazish bilangina chegaralanmay, bolaning rivojlanishini kuzatish, individual ehtiyojlarini aniqlash, ta'limiy faoliyatni loyihalash, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, metod va vositalarni tanlash, ota-onalar bilan hamkorlik qilish, ta'limiy natijalarni baholash hamda o'z faoliyatini refleksiv tahlil qilish kabi o'zaro bog'liq kasbiy vazifalarni qamrab oladi. Pedagogik faoliyatning bunday ko'p komponentli xususiyati tarbiyachining kasbiy kompetensiyalarini baholashda ham kompleks yondashuvni talab

qiladi. Maktabgacha ta'lim pedagogining kasbiy faoliyatida kognitiv, kommunikativ, konstruktiv, tashkilotchilik, diagnostik, prognostik, kreativ va reflektiv komponentlarning o'zaro uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu komponentlarning alohida emas, balki funksional birligi pedagogning kasbiy faoliyat samaradorligini belgilaydi. Shu nuqtayi nazardan pedagogning kasbiy tayyorgarligini baholash jarayonida "nimani baholash?", "qanday topshiriq orqali baholash?", "topshiriqning murakkablik darajasi qanday bo'lishi kerak?" va "natija qaysi mezon asosida aniqlanadi?" kabi savollarga ilmiy asoslangan javob berish zarur. Mazkur vazifalarni hal etishda malaka sinovi topshiriqlari spetsifikatsiyasi muhim metodik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni hamda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni ta'lim sifatini ta'minlash, pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish va maktabgacha ta'lim tizimining tashkiliy-huquqiy asoslarini belgilaydi. Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik yo'nalishlari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son qarori bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da ham o'z aksini topgan. Maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogining kasbiy faoliyatiga qo'yiladigan talablarning aniq belgilanishi malaka sinovi mazmunini kasbiy faoliyat bilan bevosita bog'lash zaruratini kuchaytiradi. Shu jihatdan pedagogning kasbiy standarti malaka sinovlarini mazmunan loyihalash uchun muhim normativ-metodik asoslardan biri sifatida qaraladi. Xususan, Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-iyuldagi 423-son qarori bilan maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogining kasbiy standarti tasdiqlangan.

Pedagogik baholash nazariyasida baholash vositasining samaradorligi uning mazmuni, maqsadi, topshiriq shakli va baholash mezonlari o'rtasidagi muvofiqlikka bog'liq. Shu nuqtayi nazardan spetsifikatsiya malaka sinovida nimani va qanday nisbatda

baholashni oldindan belgilovchi metodik model sifatida talqin qilinadi. Malaka sinovi topshiriqlari spetsifikatsiyasi baholash maqsadi, mazmuniy yo‘nalishlar, kompetensiyalar, topshiriqlar soni va shakli, kognitiv murakkablik darajasi, baholash mezonlari hamda kutiladigan natijalarni yagona tizimga birlashtiradi. Shuning uchun uni oddiy texnik hujjat sifatida emas, balki kasbiy standart talablari bilan baholash vositalari o‘rtasidagi didaktik bog‘lovchi mexanizm sifatida qarash maqsadga muvofiq.

Zamonaviy pedagogik ta’limning muhim metodologik yo‘nalishlaridan biri kompetensiyaviy yondashuvdir. Mazkur yondashuvda bilimni egallashning o‘zi yetarli natija sifatida qaralmaydi; bilim, ko‘nikma va tajribani muayyan kasbiy vaziyatda samarali qo‘llay olish muhim mezon hisoblanadi. Maktabgacha ta’lim tarbiyachisi uchun bu tamoyil ayniqsa muhimdir. Chunki tarbiyachi faoliyatida nazariy bilim doimo amaliy qaror bilan yakunlanadi. Masalan, bola rivojlanishida muayyan qiyinchilik kuzatilganda tarbiyachi faqat bolaning rivojlanish xususiyatlarini bilishi emas, balki vaziyatni kuzatishi, muammoni aniqlashi, sabablarni tahlil qilishi, mos pedagogik yondashuvni tanlashi va kutiladigan natijani belgilashi zarur. Shu sababli “Bolalarning individual xususiyatlari nima?” kabi reproduktiv savol tarbiyachining faqat nazariy bilimini aniqlashi mumkin. Bunday topshiriqni pedagogik vaziyat bilan bog‘lash esa bilimning amaliy faoliyatda qo‘llanishini aniqlash imkonini beradi. Masalan, tarbiyachiga bolaning guruh faoliyatidagi xulqi tasvirlangan vaziyat taqdim etilib, undan bolaning ehtiyojini aniqlash, vaziyatning ehtimoliy sabablarini izohlash va pedagogik yechimni tanlash so‘ralishi mumkin. Bunda baholash obyekti oddiy bilimdan kasbiy kompetensiyani namoyon etish darajasiga ko‘chadi.

Shu sababli spetsifikatsiyada reproduktiv topshiriqlar bilan bir qatorda bilimni qo‘llash, tahlil qilish, baholash va pedagogik yechim ishlab chiqishga yo‘naltirilgan topshiriqlarning mavjudligi muhim metodik talab sifatida qaralishi lozim.

Malaka sinovi topshiriqlarining kognitiv murakkabligini belgilashda Benjamin

Blum va uning hamkasblari tomonidan ishlab chiqilgan ta'lim maqsadlari taksonomiyasi muhim nazariy asos bo'la oladi. Taksonomiyaning qayta ishlangan variantida kognitiv faoliyat eslab qolish, tushunish, qo'llash, tahlil qilish, baholash va yaratish darajalarida ifodalanadi. Mazkur darajalarni maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy faoliyatiga moslashtirish mumkin. Eslab qolish darajasida tarbiyachi pedagogik tushuncha, me'yoriy talab yoki metodik qoidani aniqlaydi. Tushunish darajasida uning mazmunini izohlaydi. Qo'llash darajasida o'zlashtirilgan bilimni pedagogik vaziyatda qo'llaydi. Tahlil qilish darajasida muammoli vaziyatning tarkibiy qismlari va sabablarini ajratadi. Baholash darajasida pedagogik yechimning maqsadga muvofiqligini asoslaydi. Yaratish darajasida esa muayyan pedagogik muammoga mustaqil metodik yechim ishlab chiqadi. Shunday qilib, topshiriqlarning murakkabligini faqat "oson", "o'rta" yoki "qiyin" kabi umumiy belgilar bilan emas, balki topshiriqni bajarish uchun talab etiladigan kognitiv faoliyat turi bilan asoslash ilmiy-metodik jihatdan maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv spetsifikatsiyada topshiriqlar taqsimotini aniqroq belgilashga imkon beradi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisining kasbiy faoliyati pedagogika, psixologiya, metodika, kommunikatsiya, diagnostika va tashkilotchilik faoliyatining o'zaro integratsiyasiga asoslanadi. Shu sababli malaka sinovi topshiriqlarining mazmuni ham fanlararo xarakterga ega bo'lishi lozim. Kognitiv kompetensiya tarbiyachining pedagogik, psixologik va metodik bilimlarini egallaganligini hamda ularni kasbiy faoliyatda qo'llay olishini ifodalaydi. Metodik kompetensiya ta'limiy faoliyatni rejalashtirish, metod va vositalarni tanlash hamda pedagogik jarayonni tashkil etish bilan bog'liq. Diagnostik kompetensiya bolaning rivojlanishi, ehtiyojlari va individual xususiyatlarini aniqlashni nazarda tutadi. Kommunikativ kompetensiya bola, ota-ona va hamkasblar bilan pedagogik maqsadga muvofiq muloqot qilishda namoyon bo'ladi. Konstruktiv kompetensiya pedagogik jarayonni loyihalash, tashkilotchilik kompetensiyasi bolalar faoliyatini samarali tashkil etish, kreativ kompetensiya nostandart

pedagogik vaziyatlarga yangi yechimlar ishlab chiqish, reflektiv kompetensiya esa oʻz pedagogik faoliyati va qarorlarini tahlil qilish bilan bogʻliq. Mazkur komponentlarning mazmuni maktabgacha taʼlim pedagogining kasbiy faoliyatini kompleks baholash imkonini beradi. Pedagogik qobiliyatlarning kognitiv, kommunikativ, konstruktiv, tashkilotchilik, diagnostik, prognostik, kreativ va reflektiv tarkibiy qismlarga ajratilishi ham shu nuqtayi nazarni qoʻllab-quvvatlaydi. Shu asosda malaka sinovi spetsifikatsiyasini ishlab chiqishda har bir mazmuniy blokning qaysi kompetensiyani baholashi va mazkur kompetensiyaning qanday topshiriq orqali aniqlanishi oldindan belgilanadi.

Integrativ yondashuv maktabgacha taʼlim pedagogining kasbiy faoliyatiga zarur boʻlgan turli fanlar bilimlarini yagona pedagogik vazifani hal etish jarayonida birlashtirishni nazarda tutadi. Maktabgacha taʼlim yoʻnalishida pedagogika, psixologiya, bolalar fiziologiyasi, metodika, nutq rivojlantirish, tasviriy faoliyat, musiqa, jismoniy tarbiya va raqamli texnologiyalarga oid bilimlar koʻpincha yagona pedagogik vaziyat doirasida qoʻllanadi. Shu sababli malaka sinovi topshiriqlarida integrativ mazmunni taʼminlash muhim. Masalan, bolaning mashgʻulotda faol ishtirok etmayotganligi haqidagi vaziyatni tahlil qilishda tarbiyachi bolaning yosh va psixologik xususiyatlari, pedagogik metodlar, kommunikativ yondashuv va individual pedagogik strategiyalar haqidagi bilimlarini birgalikda qoʻllashi talab etiladi. Bunday topshiriq bir vaqtning oʻzida bir necha kompetensiyani aniqlaydi. Natijada baholash mazmuni alohida fanlardan oʻzlashtirilgan bilimlarni sanashdan kasbiy faoliyatda bilimlarning integratsiyalashuvini aniqlashga oʻtadi. Integrativ yondashuvning fanlararo integratsiya, nazariya va amaliyot birligi, taʼlim va tadqiqot uygʻunligi, anʼanaviy va raqamli taʼlim integratsiyasi hamda individual va jamoaviy faoliyatning uygʻunligi kabi shakllari malaka sinovlari topshiriqlarini ishlab chiqishda metodologik asos boʻlib xizmat qilishi mumkin.

Shu bilan birga, malaka sinovining maqsadi va tashkiliy shakliga qarab barcha

topshiriqlarni vaziyatli shaklga o'tkazish shart emas. Muhimi, spetsifikatsiyada turli topshiriq shakllarining baholanayotgan kompetensiyaga mosligi ta'minlanishidir.

Malaka sinovining obyektivligi faqat topshiriqning to'g'ri tuzilishiga emas, balki baholash mezonlarining aniqligi va izchilligiga ham bog'liq. Ayniqsa, qisqa javobli, ochiq va vaziyatli topshiriqlarda baholash mezonlarining oldindan ishlab chiqilishi muhim. Test topshiriqlarida to'g'ri javobning mavjudligi asosiy mezon bo'lsa, ochiq va vaziyatli topshiriqlarda javobning ilmiy asoslanganligi, pedagogik maqsadga muvofiqligi, bolaning individual xususiyatlarini hisobga olishi, metodik jihatdan to'g'riligi va kutiladigan natijaga yo'naltirilganligi kabi mezonlar qo'llanilishi mumkin. Shu sababli spetsifikatsiyada har bir topshiriq uchun baholash indikatori va baholash mezonlari oldindan belgilanadi. Bu baholashning aniqligi va izchilligini oshirish bilan birga, ekspertlar o'rtasidagi subyektiv tafovutlarni kamaytirishga yordam beradi. Baholash mezonlari aniqlik, obyektivlik, ishonchlilik, kasbiy moslik va diagnostik qiymat kabi metodik talablarga javob berishi lozim.

Malaka sinovining natijasi faqat pedagogning mavjud tayyorgarlik darajasini qayd etish bilan cheklanmasligi kerak. Zamonaviy pedagogik baholashda baholash natijalari keyingi kasbiy rivojlanish uchun diagnostik axborot manbai sifatida ham ahamiyatga ega.

O'zbekistonda pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishiga qaratilgan normativ mexanizmlarning takomillashtirilishi ham mazkur yondashuvning dolzarbligini oshiradi. Xususan, 2024-yil 20-dekabrda Vazirlar Mahkamasining 867-son qarori maktabgacha va maktab ta'limi xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini takomillashtirishga yo'naltirilgan.

Xulosa qilib aytganda, Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi uchun malaka sinovlari topshiriqlari spetsifikatsiyasini ishlab chiqish pedagogik baholashning texnik jarayoni emas, balki tarbiyachining kasbiy kompetensiyalarini ilmiy asosda aniqlashga

qaratilgan murakkab metodik jarayondir. Uning samaradorligi kasbiy standart talablari, baholanadigan kompetensiyalar, mazmuniy yo‘nalishlar, kognitiv murakkablik darajalari, topshiriq shakllari va baholash mezonlari o‘rtasidagi mantiqiy uyg‘unlikka bog‘liq. Kompetensiyaviy yondashuv bilimning kasbiy faoliyatda qo‘llanishini aniqlash imkonini beradi. Integrativ yondashuv pedagogik, psixologik va metodik bilimlarni yagona kasbiy vaziyatda birlashtirishga xizmat qiladi. Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv bilimlarning amaliy faoliyatda namoyon bo‘lishini ta‘minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. O‘RQ-637-son, 23.09.2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonun. O‘RQ-595-son, 16.12.2019.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4312-son qaror. 08.05.2019.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. “Pedagog kadrlarni attestatsiyadan o‘tkazish tartibini takomillashtirish to‘g‘risida”gi 572-son qaror. 17.09.2021.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-231-son qaror. 21.06.2024.
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. “Maktabgacha va maktab ta’limi xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi 867-son qaror. 20.12.2024.
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. “Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagogining kasbiy standartini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 423-son qaror. 08.07.2025.

8. Qodirova F.R., Toshpo‘latova Sh.Q., Kayumova N.M., A‘zamova M.N. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur, 2021. – 688 b.

9. Rizayeva G. Klasterli yondashuv asosida maktabgacha ta‘lim va pedagogika kollejlari integratsiyasini rivojlantirish // Maktabgacha va maktab ta‘limi jurnali. – 2023.

10. Imomov M.P. Maktabgacha ta‘lim tashkilotida integrativ yondashuv asosida rivojlantirish markazlarini tashkil etish // Educational Research in Universal Sciences. – 2023.

11. Sharifzoda S.O‘. O‘quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda integrativ yondashuvdan foydalanish mexanizmlari. – Toshkent: Bookmany print, 2022.

12. Bloom B.S., Engelhart M.D., Furst E.J., Hill W.H., Krathwohl D.R. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. – New York: Longmans, Green, 1956.

13. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2025. – Geneva: World Economic Forum, 2025. Mazkur hisobotda analitik fikrlash, kreativ fikrlash, moslashuvchanlik va o‘zini anglash zamonaviy kasbiy faoliyat uchun muhim ko‘nikmalar sifatida ko‘rsatilgan.

14. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. Takomillashtirilgan nashr. – Toshkent, 2022.